

Kehitysvammaisten Tukiliitto

Risto Burman
puh. 050 55 69 900

Eduskunta
Sosiaali- ja terveystieteiden valtiokunta
stv@eduskunta.fi

ASIA Lausunto hankintalakia (HE 108/2016 vp) koskevasta hallituksen esitysluonnoksesta.

Lausunnon antaja Kehitysvammaisten Tukiliitto ry

1. Yleistä – Yksilölliset vammaispalvelut eivät sovellu hankittavaksi hankintalain mukaisella kilpailutuksella

Sosiaali- ja terveyspalveluissa lainsäädännöllä säädellään monin tavoin palvelujen sisältöä ja asiakkaan asemaa. Asiakkaan oikeudet osallisuuteen ja mielipiteensä ilmaisemiseen ovat keskeisiä järjestelmässämme (vrt. esim. uudistettu sosiaalihuoltolaki). Suomen ratifioima YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus on lain tasoinen, viranomaisia suoraan velvoittava normi, joka edellyttää mm. että vammaisilla henkilöillä on oikeus valita asuinpaikkansa, asumismuotonsa ja asuinkumppaninsa eikä heillä ole velvollisuutta käyttää tiettyjä asumisjärjestelyjä. Kaikki nämä säännökset ja monia muita on pystyttävä huomioimaan kilpailutettaessa palveluita.

Vammaispalveluissa on usein kysymys vaativista, monimuotoisista palveluista, joiden tulisi mukautua ja muokkautua lukuisiin eri tilanteisiin, kuten henkilöiden vaihteleviin yksilöllisiin tarpeisiin ja erilaisiin palveluiden yhdistelmiin. Tämänkaltaisten palveluiden kilpailuttaminen on hankintateknisesti ja sopimusoikeuden näkökulmasta erityisen vaikeaa ja kilpailutukset ovat nykyisen lain voimassa ollessa johtaneet asiakkaan aseman ja oikeudet vaarantaviin, monin tavoin kohtuuttomiin tilanteisiin. Kuulemme näistä tilanteista neuvontatyössämme.

2. Sosiaali- ja terveyspalvelujen, erityisesti vammaispalvelujen haastavuus

2.1. Yleisesti vaativien vammaispalvelujen kilpailuttamisesta

Vaativien vammaispalvelujen ja kehitysvammahuollon palveluiden - joissa palvelun käyttäjä on usein tiedossa jo kilpailutusta suunniteltaessa, kilpailuttaminen hankintalain mukaisesti on vaikea tehtävä. Vammaisten ihmisten palvelut, erityisesti sellaiset, joita henkilö tarvitsee mahdollisesti koko elämänsä ajan, muodostavat näidenkin joukossa oman, erityisen haastavan saarekkeensa. Tämä johtuu erityisesti seuraavista asioista

- Vammaispalveluiden tulee velvoittavan lainsäädännön mukaan mukautua siten, että henkilöllä on mahdollisuus itsemääräämiseen omaa elämäänsä koskevissa ratkaisuissa yhdenvertaisesti muiden kanssa,

Kehitysvammaisten Tukiliitto ry

Pinninkatu 51
33100 Tampere
0207 718 200

etunimi.sukunimi@kvtil.fi
www.kvtil.fi
Facebook.com/Tukiliitto

- vammaisten ihmisten palveluilta edellytetään erityistä joustavuutta henkilön elämäntilanteen, tarpeiden ja terveydentilan muuttuessa ja
- vammaispalvelujen toteuttamisen kaari on poikkeuksellisen pitkä ja niiden toimivuus ihmisarvoisen elämän perusta: palvelut voivat olla elämän pituisia ja niiden merkitys on suuri ihmisten yhdenvertaisen yhteiskuntaan osallistumisen, kuten työllistymismahdollisuuksien, kouluttautumisen ja perheen perustamisen kannalta.

Ympäri vuorokautisten asumispalvelujen piirissä on noin 15 000 henkilöä, joista n. 10 000 on kehitysvammaisia ja n. 5 000 vaikeasti vammaisia. Kysymys on siten varsin pienestä, mutta haavoittuvasta ryhmästä

2.2. Kilpailuttamisen keskeiset ongelmat

Keskeiset ongelmat hankintalain mukaisissa kilpailutuksissa asiakkaan, eli vammaisen henkilön kannalta ovat näkemyksemme mukaan seuraavat

- tarjouspyyntöjen ja sopimusten ehdot eivät aina ole palveluja koskevan lainsäädännön mukaisia, jolloin palveluja koskevaa lainsäädäntöä ei noudateta,
- kilpailutuksiin liittyen kaikkein haavoittuvammassa asemassa olevien asiakkaiden kohdalla sattuu toistuvasti kohtuuttomia tilanteita,
- asiakkaalla ei ole osallisuutta tai vaikutusmahdollisuuksia hankintaprosessissa eikä asiakaskunnan ääni siten välity hankintojen toteuttajille,
- kilpailutusten perusteella solmittujen sopimusten noudattamisen valvonta ei aina ole tehokasta,
- hankintalain mukaan kilpailutettu palveluvalikoima ei jousta, kun asiakkaan palveluntarve edellyttäisi muita ratkaisuja,
- suorahankintaa ei aina käytetä silloin, kun sille olisi tarve ja
- asiakkailla ei ole tehokkaita oikeussuojakeinoja ja tukea niiden käyttämiseen silloin kun asiakkaan oikeudet jäävät hankintaprosessin jalkoihin.

2.3. Esimerkkejä asiakkaan asemasta

Esimerkit ovat Kehitysvammaisten Tukiliiton neuvonnasta

Kaupunki kilpailuttaa kehitysvammaisten asumisyksikön palveluntuottajan. Asukas, jonka kommunikaatio perustuu puhetta korvaaviin menetelmiin ja työntekijän henkilökohtaiseen osaamiseen, jää pitkäksi aikaa ilman toimivaa kommunikointia samalla kun henkilökunnan vaihtuminen aiheuttaa stressiä. Kilpailutuksen tuoma euromääräinen säästö on hyvin pieni. (Keski-Suomi 2015).

Kaupunki kilpailuttaa asumispalvelunsa. Kilpailutuksen tuloksena aiemman palveluyksikön kaikki asukkaat on tarkoitus siirtää uuteen palvelutaloon, toiselle puolelle kaupunkia. Aiemmat kontaktit lähiyhteisöön ja siinä saavutettu toimintakyky menetetään. Asiakkaita ei ole kuultu siirron valmistelussa. (2016, Varsinais-Suomi)

Kaupunki kilpailuttaa palveluyksikön palveluntuottajan uudelleen. Asukkaita, joiden kommunikaatio perustuu puhetta korvaaviin menetelmään jää kokonaan ilman toimivaa mahdollisuutta ilmaista tarpeitaan ja toiveitaan. (2015, Häme)

Kunta päättää lakkauttaa oman palvelutuotantoyksikkönsä ja kilpailuttaa asumispalvelut. Kaikki asukkaat halutaan siirtää aiemmasta asumisesta uuteen palvelutaloon. Asiakkaita ei ole kuultu päätöksenteossa. (2016, Etelä-Häme)

Kehitysvammaisia ihmisiä pakkomuutetaan viikon-kahden varoitusajalla aiemmasta asumispalvelusta uudelle palveluntuottajalle, eikä siirrosta ole etukäteen kerrottu esim. omaisille. (eri tapauksia)

3. Kehitysvammaisten Tukiliiton kanta

- 3.1. **Kehitysvammaisten Tukiliitto esittää edellä mainitun perusteella, että hankintalakiehdotukseen tehdään soveltamisalan rajausta siten, että hankintalakia ei sovelleta vammaisten ihmisten tarvitsemien elämänmittaisten palveluiden järjestämiseen.**
- 3.2. **Mikäli valiokunta katsoo, että em. ei ole mahdollista, esitämme seuraavia muutosesityksiä pykäliin 108 § ja 110 §.**

108 § Palvelun käyttäjien huomioiminen hankinnoissa

Sosiaali- ja terveystalveluja koskeva lainsäädäntö ja kansainväliset sopimukset sisältävät selkeitä, viranomaista velvoittavia säännöksiä. Lainsäädännön valossa ei ole riittävää, että hankintayksikkö (palveluiden järjestäjä) *pyrkii* siihen (vrt. 108 §:n 2 mom muotoilu), etteivät hankintasopimuksen ehdot ole palvelunkäyttäjän kannalta kohtuuttomia. 108 § 2 momentin luettelo seikoista, joita hankintayksikön olisi siis *pyrittävä* huomioimaan (mm. palvelujen laatu, jatkuvuus, esteettömyys) ovat asioita, joiden mm. sosiaalihuoltolain mukaan tulee asiakkaan palvelussa toteutua, asiakaskohtaisen palvelutarpeen arvion ja asiakassuunnitelman mukaisesti.

Yllä mainitun perusteella katsomme, että esitetty 2 momentin muotoilu on ristiriidassa velvoittavan 1 momentin kanssa.

108 §:n 2 ja 3 momentin muotoilu ristiriidattomaan, velvoittavaan muotoon seuraavasti, jolloin pykälän 1 momentti jäisi ennalleen:

2 momentti

Sen lisäksi mitä 1 momentissa säädetään, hankintayksikön on sosiaali- ja terveystalvelujen hankinnassa otettava huomioon palvelujen laatuun, jatkuvuuteen, esteettömyyteen, eri käyttäjäryhmien erityistarpeisiin, käyttäjien osallistumiseen ja vaikutusmahdollisuuksiin liittyvät tekijät. Hankintayksikön on lisäksi pyrittävä ottamaan huomioon palvelujen kohtuuhintaisuuteen, saatavuuteen ja kattavuuteen sekä innovointiin liittyvät tekijät.

3 momentti

Pitkäkestoisia hoito- ja asiakassuhteita koskevan sosiaali- ja terveystalvelun hankinnassa hankintayksikön on määritettävä sopimusten kesto ja muut ehdot siten, että sopimuksista ei muodostu kohtuuttomia tai epätarkoituksenmukaisia seurauksia palvelun käyttäjille.

110 § Suorahankinta erityistilanteissa

Suorahankintaa koskevaa lainkohtaa tulisi selkeyttää uudessa hankintalaissa niin, että siitä käy yksiselitteisemmin ilmi suorahankinnan käyttämisen mahdollisuus silloin, kun hankintalain mukainen menettely johtaisi yksittäisen asiakkaan kohdalla palveluja koskevan lainsäädännön sivuttamiseen, asiakkaan kannalta epätarkoituksenmukaisiin tai hänen etunsa vaarantaviin ratkaisuihin tai kohtuuttomuuteen. Selkeyttämisestä hyötyisivät myös

hankintayksiköt: Laittomista suorahankinnoista voi seurata hankintayksikölle ankariakin seuraamuksia, jolloin mahdollisimman selkeä sääntely on sekä asiakkaiden, että hankkijoiden etu.

110 § Uusi 1 momentti

Sen lisäksi, mitä 109 §:n 2 momentissa säädetään, hankintayksikkö voi sosiaali- ja terveystalvelun hankinnassa tehdä suorahankinnan, jos tarjouskilpailun järjestäminen tai palvelun tarjoajan vaihtaminen johtaisi siihen, ettei kyseistä palvelua koskevaa lainsäädäntöä voida yksittäisessä tapauksessa noudattaa.

Esityksen nykyinen 1 momentti siirtyisi 2 momentiksi

Lisäksi hankintayksikkö voi tehdä suorahankinnan yksittäisissä tapauksissa tämän luvun mukaisissa palveluhankinnoissa, jos tarjouskilpailun järjestäminen tai palveluntarjoajan vaihtaminen olisi ilmeisen kohtuutonta tai erityisen epätarkoituksenmukaista asiakkaan kannalta merkittävän hoito- tai asiakassuhteen turvaamiseksi.

Lisäksi yksityiskohtaisiin perusteluihin lisättäisiin seuraava teksti:

Suorahankinnan käyttäminen olisi mahdollista esimerkiksi silloin, kun tarjouskilpailun järjestäminen tai palvelun tarjoajan vaihtaminen johtaisi siihen, että asiakkaan tai potilaan oikeuksista säädettyä ei voitaisi hankintamenettelyn takia noudattaa. Suorahankinnan käyttäminen yksittäisten asiakkaiden kohdalla on usein tarpeen erityisesti vaativissa, yksilölliseen tarpeeseen perustuvissa sosiaali- ja terveystalveluissa kilpailutetun palveluvalikoiman rinnalla tai lisäksi.

3.3. Asiakkaan oikeussuojan parantaminen

Asiakkaan oikeussuojan parantamiseen ehdotamme seuraavia keinoja:

- Asiakkaiden ensisijaisen oikeussuojan toteutumiseksi ja 108 §:ssä säädetyn toteutumisen valvomiseksi perustetaan riippumaton yksikkö, joka valvoo asiakkaiden oikeuksien ja aseman toteutumista kilpailutuksissa.
- yksikkö perustetaan esimerkiksi Kilpailu- ja kuluttajaviraston, yhdenvertaisuusvaltuutetun tai oikeusasiamiehen tms. yhteyteen
- perustettavalle yksikölle osoitettaisiin sosiaali- ja terveystalveluiden valvontaan tarvittavat resurssit ja osaaminen.

Tampereella 28.9.2016

KEHITYSVAMMAISTEN TUKILIITTO RY

Risto Burman, toiminannjohtaja